

Luštková, Lucia; Rusnák, Rastislav

Línie a objekty fortifikácie na Poštovej ulici v Košiciach

Archaeologia historica. 2022, vol. 47, iss. 2, pp. 531-550

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2022-2-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.76759>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20221020

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LÍNIE A OBJEKTY FORTIFIKÁCIE NA POŠTOVEJ ULICI V KOŠICIACH

LUCIA LUŠTÍKOVÁ – RASTISLAV RUSNÁK

Abstrakt: Košice patrili v priestore dnešného územia Slovenska k najviac opevneným mestám. Pri rekonštrukcii Poštovej ulice, ktorá pretína celý priebeh niekdajších línií mestských fortifikácií, nastala po dlhšej dobe príležitosť získať ucelenejší súbor archeologických prameňov z dosiaľ neskúmaného územia. Štúdia vyhodnocuje zachytené terénne situácie a vkladá ich do rámca chronologických fáz stavebného vývoja košického systému hradieb. Popri jednotlivých líniách hradieb boli identifikované i pozostatky ďalších fortifikačných objektov i objektov, pri ktorých je súvis s funkciou obranného systému mesta nejasný, ale možný.

Kľúčové slová: Slovensko – Košice – hradby – stredovek – novovek.

The lines and features of the fortification in Poštova Street, Košice

Abstract: Košice was one of the most fortified towns in the territory of today's Slovakia. During the reconstruction of Poštova Street which crosses the entire course of the former lines of the city's fortifications, an opportunity arose, after a long period of time, to obtain a more comprehensive set of archaeological sources from a previously unexplored area. The study assesses the terrain contexts and places them in the framework of the chronological phases of the construction development of the Košice fortification system. Apart from the individual lines of the town walls, the remains of other fortification features were identified, as well as features the connection of which with the function of the city's defence system is unclear but appears possible.

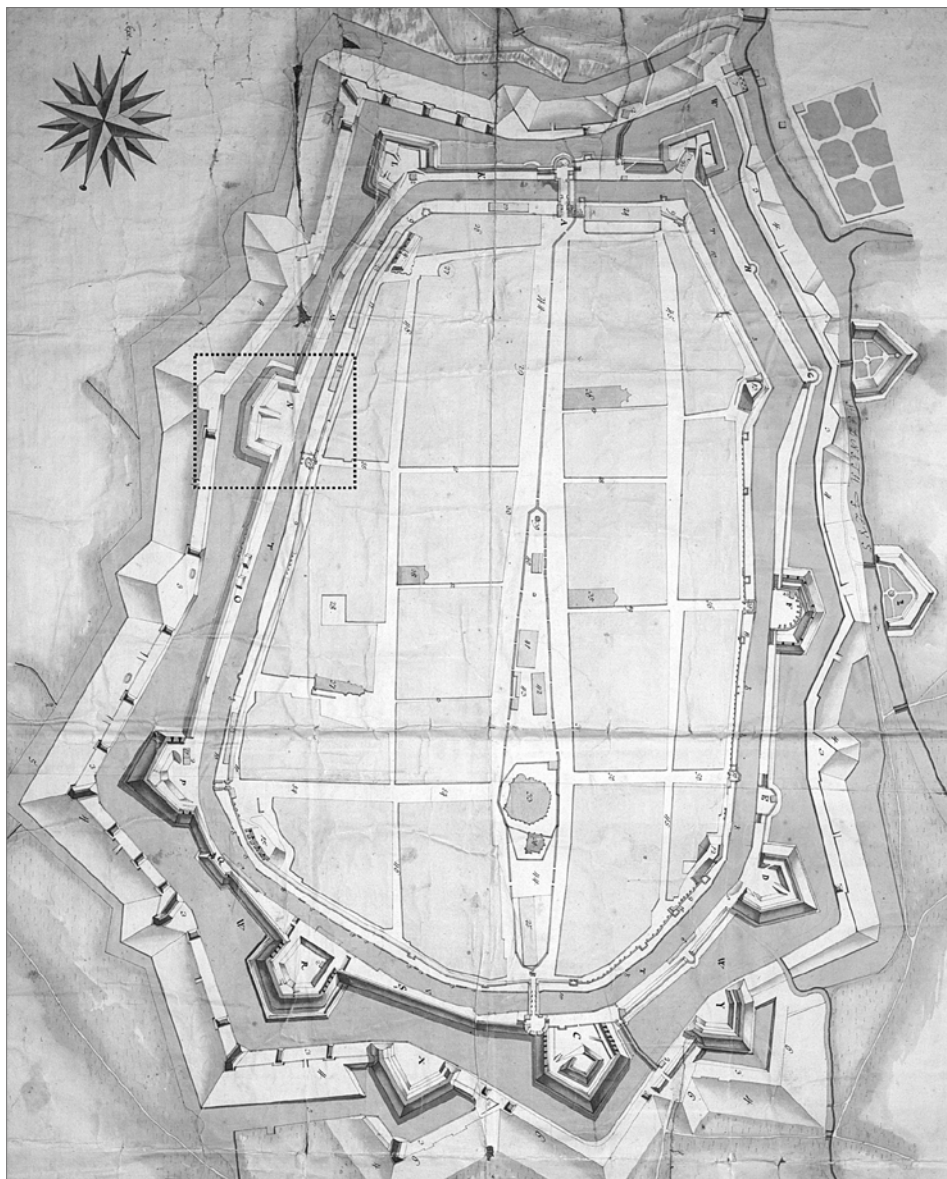
Key words: Slovakia – Košice – town walls – Middle Ages – modern age.

Košice patrili v priestore dnešného územia Slovenska k najviac opevneným mestám. K systému troch línií stredovekých hradieb, doplnených bránami, vežami, baštami, barbakanmi a priekopami pribudlo od polovice 16. storočia i silné bastiónové pásmo s ďalšími predsunutými murovanými i zemnými opevneniami (obr. 1) a po roku 1671 i baroková päťcípá citadela v južnom susedstve mesta.

Dosiaľ najplodnejším obdobím pre skúmanie archeologických prameňov súvisiacich s fortifikáciou Košíc bola druhá polovica 90. rokov 20. storočia a nadväzujúce nulté roky 21. storočia. V tomto období v súvislosti s postupnou rozsiahlou rekonštrukciou inžinierskych sietí a povrchových úprav v historickom jadre mesta došlo k celému radu menších i k niekoľkým veľkým archeologickým výskumom. Tie boli v rokoch nasledujúcich postupne publikačne vyhodnocované (Ďurišová 2004; 2009; 2013; Gašaj 1999; 2000; Gašaj–Duchon 2001; Gašaj–Ďurišová 2008; Gašaj–Tajkov 2009; Rusnák 2005; 2009) a zároveň prebiehalo teoretické spracovávanie periodizácie výstavby košických hradieb (Duchon 1989; 2003; 2004; 2006; 2007; 2008; Krcho 1992). Na konci prvej dekády 21. storočia sa tak viac-menej vytvorila pomerne rozsiahla báza poznatkov a ustálili sa viaceré východiská pre vyhodnocovanie nových prameňov. Značné vyčerpanie archeologických možností v historickom jadre mesta a snád' i určité uspokojenie s dosiahnutými výsledkami malo za následok, že nové výsledky a poznatky, ktoré by zásadným spôsobom obohatili spomenutý kontext, pribúdali iba sporadicky. Spomenúť nepochybne treba monografické spracovanie Košickej citadely (Orosová–Žažová 2011), ale napríklad i spochybnenie nadobudnutej istoty v datovaní najstaršej fázy výstavby košických hradieb (Magdoško 2012).

V rokoch 2016 a 2017 mesto Košice na etapy realizovalo rekonštrukciu cestnej komunikácie na Poštovej ulici, s ktorou boli spojené prekládky a rekonštrukcie viacerých inžinierskych sietí, čo predstavovalo viacero paralelných stavieb. Poštová ulica na časti úseku pretína celý priebeh niekdajších línií mestských fortifikácií a zároveň patrí k tým málo uliciam historického jadra, ktorých sa veľká rekonštrukcia povrchov v deväťdesiatych až nultých rokoch dotkla len minimálne. Po dlhšej dobe tak nastala príležitosť získať ucelenejší súbor archeologických prameňov z dosiaľ neskúmaného územia. Plošný odkryv a dve líniové stavby popri sebe archeologicky ošetrili Archeologický ústav SAV a Fakulta umení Technickej univerzity Košice (Luštíková 2017; 2017a;

v tlači; Rusnák 2018). Charakter stavebných a výkopových prác i povaha územia generovali pre realizáciu archeologických výskumov viacero limitujúcich faktorov. Ide o frekventovanú pozemnú komunikáciu, čo vo viacerých ohľadoch tlačilo realizátorov archeologických výskumov do role záchranného ošetrovania, zaznamenané hĺbky boli relatívne plytké, iba výnimočne dosahovali úroveň jedného metra od súčasného povrchu a archeologické situácie boli značne narušené historickými i súčasnými inžinierskymi sieťami. Nutnosť etapizácie stavby navyše neumožnila

Obr. 1. Košice vo vrcholnom stave opevnenia na pláne z roku 1749. Skúmané pásmo hradieb na obrázku vyznačené bodkovaným rámcikom.

Abb. 1. Košice in der Hochphase der Festungsanlage auf einem Plan aus dem Jahr 1749. Untersuchte Wallzone auf dem Bild mit punktiertem Rahmen gekennzeichnet.

mať naraz k dispozícii celý rozsah zachytených nálezových situácií. Napriek tomu bola príležitosť spoznať stav zachovania stredovekých a novovekých línií košických hradieb na Poštovej ulici nazeraná ako jedinečná a na pravdepodobne dlhšie obdobie v takomto rozsahu posledná. Keďže svoj význam v podobe doplnenia existujúceho informačného rámca nadobudne až publikovaním, je táto štúdia snahou o ucelené vyhodnotenie výsledkov niekoľkých paralelných výskumov.

Historický kontext západnej časti Poštovej ulice a jej širších vzťahov

Súčasná Poštová ulica leží čiastočne vo vnútri bývalého opevneného stredovekého mesta, čiastočne v pásmach stredovekej i novovekej fortifikácie mesta a čiastočne na území medzi bývalým opevneným mestom a jeho západným predmestím. Úsek pretínajúci niekdajšie fortifikačné línie vymedzujú od východu kolmé ulice Hradbová a Baštová a zo západnej strany Moyzesová ulica, ktorá bola koncipovaná ako veľký mestský bulvár, z tejto strany vymedzujúci historické jadro. I priestor kríženia Poštovej a Moyzesovej ulice a čiastočne i priestor západného pokračovania Poštovej ulice pôvodne patril do obranného systému mesta, ale už iba v podobe zemných násypov, priekop a tzv. glacis, ktoré pri dosahovaných hĺbkach stavebných výkopov nebolo možné skúmať ani identifikovať. Zvýšená pozornosť archeologických prác sa teda zamerala najmä na úsek medzi ulicami Hradbová/Baštová z východnej strany a Moyzesovou ulicou zo západnej strany, kde bolo možné odкрыť priebehy murovaných fortifikačných objektov.

Ako už bolo povedané, periodizácii výstavby jednotlivých línií košických hradieb sa v relatívne nedávnej minulosti venovalo viacero štúdií, preto ich na tomto mieste spomenieme iba stručne. Do stredovekého obdobia radíme výstavbu vnútorného hradbového múru, pásma parkánu s parkánovým múrom, vnútornú priekopu ukončenú kontraeskarpou a vonkajší hradbový múr s vonkajšou priekopou. Ide teda o tri pásma hradieb, ku ktorým treba priradiť ďalšie objekty, ako flankovacie veže, bašty, brány, barbakany. Pri datovaní jednotlivých fáz košická novodobá odborná tradícia často pracuje s termínmi „arpádovská“, „luxemburská“, „jiskrova“ a „korvínovská“ fáza (Duchoň 2004; 2006; 2007; 2008), teda rámcovo s obdobím od záveru 13. až po druhú polovicu 15. storočia. Treba povedať, že nie pre všetky fázy sú k dispozícii priame opory v písomných prameňoch a viaceré detaily v otázkach datovania i stavebného procesu sú stále predmetom otvorenej diskusie (Magdoško 2012; Barta 2009). V súvislosti s morálnym opotrebením stredovekých opevnení a tiež geopolitickými zmenami v juhovýchodnej Európe sa od druhej polovice 16. storočia začalo v Košiciach s postupným budovaním bastionového pásma, pričom pôvodný vonkajší múr bol stavebne využitý ako kurtina. Ďalšie predsunuté opevnenia mali, s výnimkou niekoľkých ravelinov z južnej a východnej strany mesta, ráz zemných násypov a priekop. Na severozápadnom úseku mestských hradieb, teda v oblasti dnešnej Poštovej ulice stál bastión, ktorý patril k najrozsiahlejším v meste. Podľa svojho tvaru niesol meno Tupý. So začiatkom jeho výstavby sa ráta medzi rokmi 1565–1568 počas kapitanátu Lazara Schwendiho, stavebné práce viedol skúsený taliansky staviteľ Ottaviano Baldigara (Duchoň 1996).

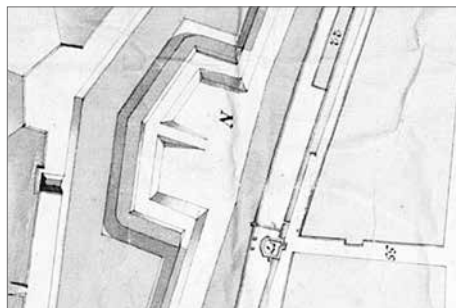
V úseku, ktorý pretína Poštová ulica, možno charakter fortifikácie v záverečnej fáze jej funkčného využitia a zároveň ďalší vývoj územia sledovať na výsekoch historických máp. Mapa z roku 1747 (Wahrhafter Entwurf 1747; obr. 2) dokumentuje stav, kedy ešte opevnenie plní svoju funkciu. Ulica vo vnútri opevneného mesta je zobrazená ako zastavaná. V línií vnútornej hradby je v mieste ulice naznačená akoby bašta polkruhového pôdorysu, smerom dovnútra otvorená. Rovnako i v línií parkánovej hradby je naznačená kvadratická veža, či bašta, rovnako dovnútra otvorená. Objekt tzv. Tupého bastiónu je označený písmenom „H“. Západne od neho sa nachádza vonkajšia línia

Obr. 2. Stav fortifikácií v priestore dnešnej Poštovej ulice na pláne z roku 1747.

Abb. 2. Zustand der Festungsanlage im Bereich der heutigen Poststr. auf einem Plan aus dem Jahr 1747.

bastiónového opevnenia mesta v podobe masívneho zemného násypu, chrániaceho krytú cestu a vojenské zhromaždiská. Ďalej západne od tejto línie sa nachádza tzv. glacis, teda rozsiahla voľná vyrovnaná plocha umožňujúca účinnú obranu mesta prostredníctvom možnosti postreľu z ručných palných zbraní a diel. Ešte ďalej západne vidíme niekoľko ciest, ostrovy zelene so stromami a úplne pri západnom okraji obrázka je vyznačených niekoľko objektov, ktoré sú už súčasťou západného predmestia mesta. Plány z rokov 1749 a 1780 (Plan der königlichen 1749; Plan der Keisers 1780; obr. 3; obr. 4) ilustrujú z funkčného hľadiska nezmenený stav, no sú menej schematické a detailnejšie. V mieste podkovovitej bašty vnútornej hradby je na nich zobrazená bašta polygonálneho päťhranného pôdorysu do vnútra mesta uzavretá hradbou a s oknami, či strieľňami v dvoch bočných a v čelnej stene. Z vnútornej strany hradby je pristavaný menší kvadratický objekt, ktorý by mohol mať murované základy. Na pláne z roku 1780 vnútorná hradba nemá na tomto úseku jednotnú hrúbku, miestami je výrazne zhrubnutá. Charakter náčrtu však neumožňuje rozpoznať, prečo to tak je. Ako o jednej z možností sa dá uvažovať, že ide o drobné stavebné „prílepký“ hospodárskeho alebo i obytného charakteru, ktoré už v tom čase mohli byť súčasťou hradobnej uličky a ktoré na nákrese kartograf zobrazil ako súčasť hradby. V línii parkánu je múr v týchto miestach smerom k mestu uzavretý a z vonkajšej strany absentuje kvadratická bašta, aj keď plán zobrazuje v týchto miestach dva pri sebe stojace objekty prilepené k hradbe. Objekty sú rôznej veľkosti. Západne od parkánu je zobrazená vnútorná priekopa s kynetou a múr kontraeskarp. Ešte viac na západ sa nachádza objekt Tupého bastiónu. Pre chronologický vývoj priestoru a objektovej skladby v ulici je potrebné spomenúť dva pramene zo začiatku 19. storočia. Ten prvý je tzv. Chunertov plán z roku 1807 (Topografischer Plan 1807; obr. 5), ktorý dokumentuje stav po zatiaľ iba minimálnom prelomení hradieb v línii ulice od vnútornej hradby až po glacis. Druhým je veduta z roku 1811, pochádzajúca zo záhlavia tovarišského listu cechu knihárov, ktorá odhaľuje významnejšie zmeny územia (Kejlová 1980, 325, 326, obr. 29). Na mieste dobového vyústenia Poštovej ulice do extravilánu vnútorného mesta je vyobrazená tzv. Nová brána. Naľavo pred ňou podľa všetkého stojí menšia časť Tupého bastiónu, zvyšok je už asanovaný. Z južnej strany ulice vytvorenej v predbrání už stojí dom, ktorý čiastočne

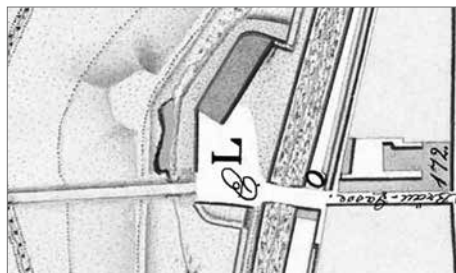
Obr. 3. Stav fortifikácií v priestore dnešnej Poštovej ulice na pláne z roku 1749.

Abb. 3. Zustand der Festungsanlage im Bereich der heutigen Poststr. auf einem Plan aus dem Jahr 1749.

Obr. 4. Stav fortifikácií v priestore dnešnej Poštovej ulice na pláne z roku 1780.

Abb. 4. Zustand der Festungsanlage im Bereich der heutigen Poststr. auf einem Plan aus dem Jahr 1780.

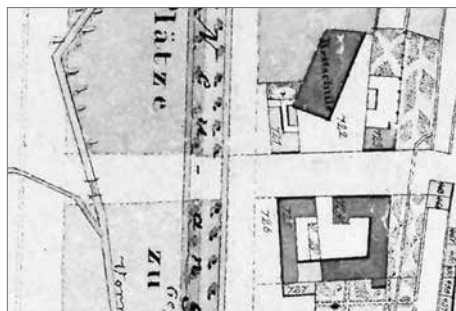

Obr. 5. Stav fortifikácií v priestore dnešnej Poštovej ulice na pláne z roku 1807.

Abb. 5. Zustand der Festungsanlage im Bereich der heutigen Poststr. auf einem Plan aus dem Jahr 1807.

zakrýva pohľad na bránu. Z toho, čo je možné na zobrazení vidieť, sa zdá, že fasáda brány je členená na tri časti. Centrálny rizalit s hlavným bránovým prechodom vystupuje oproti obom postranným častiam i výškovo i do priestoru. V postranných častiach mohli byť menšie bránové prestupy pre peších. Na vedute to nie je vidieť, dá sa tak usudzovať snáď len podľa zobrazenia neďalekej Jozefskej brány, ktorá vznikla pri vyústení dnešnej Alžbetinej ulice o niečo skôr, v roku 1784 (Němec 1991, 59).

Situácia o polstoročie neskôr potvrdzuje prebiehajúce zmeny, no zároveň iba pozvoľný pre-
rod územia. Podkladom je výsek z mapy z roku 1856 (Plan der Umgebung 1856; obr. 6). Hradby sú prelomené, zemné časti vonkajšieho bastiónového opevnenia sú odstránené a splanirované. Sú vymedzené nové ulice a územia budúcej zástavby, z veľkej väčšiny však zatiaľ nedotknuté novou výstavbou. Tá sa čiastočne dotkla len úseku Hradbová/Baštová – Moyzesova, teda toho, ktorý je predmetom našej pozornosti. Tu stojí za zmienku najmä osud Tupého bastióna, ktorý bol z viac ako polovice odstránený, aby ustúpil ulici a budúcej výstavbe, no približne tretina jeho objemu zostala zachovaná v plánovanej dvorovej časti novo sa tvoriacej uličnej schémy. Viac západne je na mape viditeľný potôčik so stromoradiem, pravdepodobne pozostatok kynety vonkajšej línie opevnenia. Preteká krížom Poštovej ulice pri jej západnom vyústení do Kuzmányho ulice. Mapa z roku 1869 (Szabad Király Kassa 1869) nám ukazuje prakticky nezmenený stav. Jediný rozdiel, ktorý stojí za zmienku, je zregulovanie pôvodného pozostatku priekopovej kynety do nového koryta, rešpektujúceho nové územné vzťahy a viac-menej kopírujúci západný okraj dnešnej Moyzesovej ulice. Ďalší vodný tok vidíme i na dnešnej Kuzmányho ulici. Objem zástavby Poštovej ulice v úseku Hradbová/Baštová – Moyzesova sa o málo zväčšil. Novú situáciu, približujúcu sa dnešnému stavu, nám ponúka pohľad na mapu z roku 1912 (Kassa? Átnézeti Térképe 1912; obr. 7). Poštová ulica v úseku Hradbová/Baštová – Moyzesova je zastavaná už takmer v maximálnom možnom rozsahu. Podobný stav možno sledovať i v línii východnej uličnej čiary Moyzesovej ulice. Objektmi delostreleckých kasární je už zastavaná i severná strana Poštovej ulice v úseku Moyzesova – Kuzmányho. Južná strana tohto úseku je zatiaľ voľná, s výstavbou objektov súčasnej Hlavnej pošty sa začalo až v roku 1927 (Dulla–Moravčíková 2002, 356). Spomínané vodné toky už nie sú na mape jednoznačne vyznačené. Je pravdepodobné, že medzičasom došlo k ich zvedeniu pod zem.

Obr. 6. Stav stavebného vývoja v priestore dnešnej Poštovej ulice na pláne z roku 1856.

Abb. 6. Stand der baulichen Entwicklung im Bereich der heutigen Poststr. auf einem Plan aus dem Jahr 1856.

Obr. 7. Stav stavebného vývoja v priestore dnešnej Poštovej ulice na pláne z roku 1912.

Abb. 7. Stand der baulichen Entwicklung im Bereich der heutigen Poststr. auf einem Plan aus dem Jahr 1912.

Katalóg nálezových situácií

Pri troch rôznych, paralelne prebiehajúcich archeologických výskumoch na Poštovej ulici, sa v 31 nálezových situáciách vyskytol nález s určitou mierou pravdepodobnosti interpretovateľný ako pozostatok mestských fortifikácií, prípadne objektov s nimi súvisiacich. Pre lepší prehľad sú

v tomto katalógu zatriedené do okruhov podľa jednotlivých chronologických fáz, resp. funkcií a majú zjednotené číslovanie od 1 do 9. Prakticky výlučným stavebným materiálom košických hradieb bol lomový kameň. V prostredí Košíc ide predovšetkým o fylitové bridlice, ktoré tu mávajú najčastejšie svetlomodré odtiene. Zastúpený býva v menšej miere i kremenný porfýr so žltkavými až hnedými odtieňmi, zriedkavo i diabáz a diabázový tuf. Príslušnosť k tomu ktorému druhu kameňa v katalógu indikuje odtieň muriva.

Vnútoraná hradba a objekty k nej pristavané

1) Vnútoraná hradba

Skúmaná v dvoch takmer identických nálezových situáciách, ktoré vo výskumných dokumentáciách niesli rozličné mená (Situácia 6A – Luštiková 2017; S4 sit. 3 – Rusnák 2018). V dokumentácii článku nesú označenie 1a; 1b (obr. 8). Išlo o kamenný múr v dĺžke 220 cm orientovaný v smere sever–juh so zachovaným lícovaním na západnej strane, teda v jeho čele. Múr pozostával zo svetlomodrého lomového kameňa spájaného sivou maltou. Z východnej strany bolo murivo poškodené výkopom pre kanalizáciu. Zachovaná šírka porušeného muriva bola 90 cm. Súvislosť s vnútornou hradbou nemožno vylúčiť ani pri jednej ďalšej skúmanej situácii (situácia 12 – Luštiková 2017), v článku s označením 1c. V samostatnom výkope na križovatke s Hradbovou ulicou, širokom 80 cm a dlhom 350 cm sa v celom jeho rozsahu začistilo kamenné murivo. Lomový

Obr. 8. Celkový stav výskumu s vyznačením preskúmaných nálezových situácií zasadený do katastrálnej mapy mesta.

Abb. 8. Gesamtzustand der Grabung mit in einer Katasterkarte der Stadt eingetragenen Fundsituationen.

kameň má svetlomodrú farbu, malta bola hnedá. Vzhľadom na charakter výkopu jeho ohraničenia nepoznáme. Iba výkop ďalej na juh naznačil, že múr už tým smerom nepokračuje. Západnejšie zachytený priebeh vnútorného múra (1a, b) bol vzdialený 140 cm. Murivo bolo viacnásobne narušené inžinierskymi sieťami.

2) Veža/bašta vnútorného múru

Skúmaná v troch samostatných situáciách (Situácia 6B – Luštíková 2017; S4 sit. 3 a S5 sit. 15 – Rusnák 2018). V dokumentácii článku nesú označenie 2a–2d (obr. 8). Masívne, až 125 cm hrubé kamenné murivo viac-menej kolmo a na špáru pristavané k vnútornej hradbe (obr. 9). Jeho západo-východný priebeh bol zachytený v dĺžke niečo vyše 400 cm, kde došlo k jeho viacnásobnému prerušeniu líniami novodobých inžinierskych sietí. Jedna z nich, kanalizačná, výraznejšie asanovala i časť vnútorného líca múru. Južné líce muriva bolo zachované (obr. 10). V blízkosti, severozápadne od spomenutého prerušenia, bol zachytený ešte malý fragment kamenného muriva (2b). Jeho súvislosť s múrom pristavaným k vnútornej hradbe nešlo spoľahlivo preukázať kvôli mladším prerušeniam, avšak predpokladá sa. Fragment mal zachované líce v smere severozápad–juhovýchod. Malý fragment kamenného muriva bez zachovaného líca (2c) bol zachytený i severne od priebehu 2a. Vzájomná súvislosť je neistá, no predpokladá sa. Všetky spomenuté murivá pozostávali zo svetlomodrého lomového kameňa spájaného sivou maltou (obr. 11).

Situácia 2d (S5_Situácia 15 – Rusnák 2018) sa nachádzala v mieste križovatky ulíc Poštová a Baštová, západne od priebehu vnútornej hradby. Išlo o kamenný múr, viacnásobne narušený mladšími zásahmi. Zachytil sa v dĺžke takmer 500 cm, so zachovanou šírkou 90–100 cm. Murivo však z oboch strán narušali mladšie inžinierske siete, jeho pôvodná šírka bola pravdepodobne väčšia. Múr mal priebeh východ–západ, v jeho najzápadnejšej časti bol na smere kladenia kameňov badateľný náznak zalomenia smerom na juhozápad. Pravdepodobne ide o severnú časť telesa veže, pristavanéj k vnútornému hradbovému múru, ktorej južná časť bola zachytená

Obr. 9. Detail napojenia južnej steny polygonálnej veže na vnútornú hradbu.

Abb. 9. Detail des Anschlusses der Südwand des polygonalen Turms an den inneren Wall.

Obr. 10. Južná stena polygonálnej veže, vľavo čiastočne zachytená šikmá juhozápadná stena, v popredí napojenie situácie 4b. Pohľad od juhu.

Abb. 10. Südwand des polygonalen Turms, links teilweise erfasste schräge Südostwand, im Vordergrund hinzugefügte Situation 4b. Blick aus Süden.

Obr. 11. Pohľad od východu na odkrytú situáciu s murivami polygonálnej veže vnútorného opevnenia, v pozadí s múrom situácie 4a napojeným na parkánovú hradbu.

Abb. 11. Blick aus Osten auf die freigelegte Situation mit Mauerwerk des polygonalen Turms der Innenbefestigung, im Hintergrund mit an den Zwingerwall angeschlossenen Mauerwerk der Situation 4a.

situáciou 2a–c. Zachytila sa časť jej severnej steny a náznak zalomenia polygónu. Jej napojenie na vnútornú hradbu zachytené nebolo.

Parkánová hradba a objekty k nej pristavané

3) Parkánová hradba

Jej priebeh bol skúmaný v štyroch nálezových situáciách, ktoré vo výskumných dokumentáciách niesli rozličné mená (Situácia 4-4A – Luštiková 2017a; S3 sit. 6; S4 sit. 9 – Rusnák 2018). V dokumentácii článku nesú označenie 3a–d (obr. 8). Úsek 3a bol 170 cm dlhý kamenný múr so šírkou 75–80 cm a orientáciou sever–juh. Koruna múru bola viditeľná už po odstránení vozovky. Stavebný materiál bol svetlomodrý lomový kameň. Úseky 3b a 3c boli kratšie (50, resp. 110 cm) so zachytenou šírkou 70 cm. V oboch prípadoch boli tieto úseky z východnej i západnej strany dopĺňané mladšími, nasucho kladenými murovanými konštrukciami (4d, 4e). Úseky 3b a 3c boli prerušené líniami novodobých inžinierskych sietí, kanalizácie a betónového krytu teplovodu. Nálezové situácie dopĺňal ešte najsevernejší 40 cm dlhý a 65 cm široký úsek 3d.

4) Objekty pristavané k parkánovej hradbe, prípadne v priestore parkánu

V dokumentácii článku nesú označenie 4a–e. Objekt 4a – k východnej stene parkánového múru (3a) bol kolmo na špáru pristavaný kamenný múr (obr. 12), smerujúci na východ, zachytený v dĺžke cca 500 cm. Jeho šírka sa dala zachytiť iba v mieste napojenia na parkán (60 cm), pretože jeho južnú stenu a postupne celý objem muriva narúšal priebeh plynovodu. Od parkánového múru sa odlišoval farbou malty (hnedá) i skladbou kameňa, ktorý ani nebol jednotný (prevažne svetlomodrý). Objekt, ku ktorému stena prináležala, zostáva bližšie neznámy. Ako jedna z pravdepodobných interpretácií sa ponúka spojenie s tzv. Novou bránou, ktorá tu krátkodobu stála začiatkom 19. storočia. Paralelne s úsekom 4a, vo vzdialenosti asi 150 cm severnejšie, bol zachytený ešte jeden cca 130 cm dlhý fragment kamenného muriva (4c), bez bližšej interpretácie. Úsek 4b bolo kamenné murivo široké 50 cm, zachytené v dĺžke cca 110 cm, ktoré sa kolmo na špáru pripájalo k južnej stene polygonálnej veže vnútornej hradby. Bolo postavené zo svetlohnedého lomového kameňa spájaného sivohnedou maltou. Iba na základe indicie priestorovej konfigurácie sa núka spojitosť s úsekom 4a a objektom Novej brány. 4d – v úseku 3b mali murivá po jeho východnej i západnej strane priebeh východ–západ a východná časť mala zmiešané kamenno tehlové murivo. 4e – múr východne od úseku 3c bol kamenný, s priebehom sever–juh a podľa výkopu čitateľného až po vegetačnú vrstvu výrazne mladší. V oboch prípadoch by mohlo ísť o mladšie krátkodobé konštrukčné zosilnenia hradby pri lokálnej zmene jej funkcie, v prípade 4d snád i o konštrukčné súčasti dobových novovekých inžinierskych sietí.

Kontraeskarpa

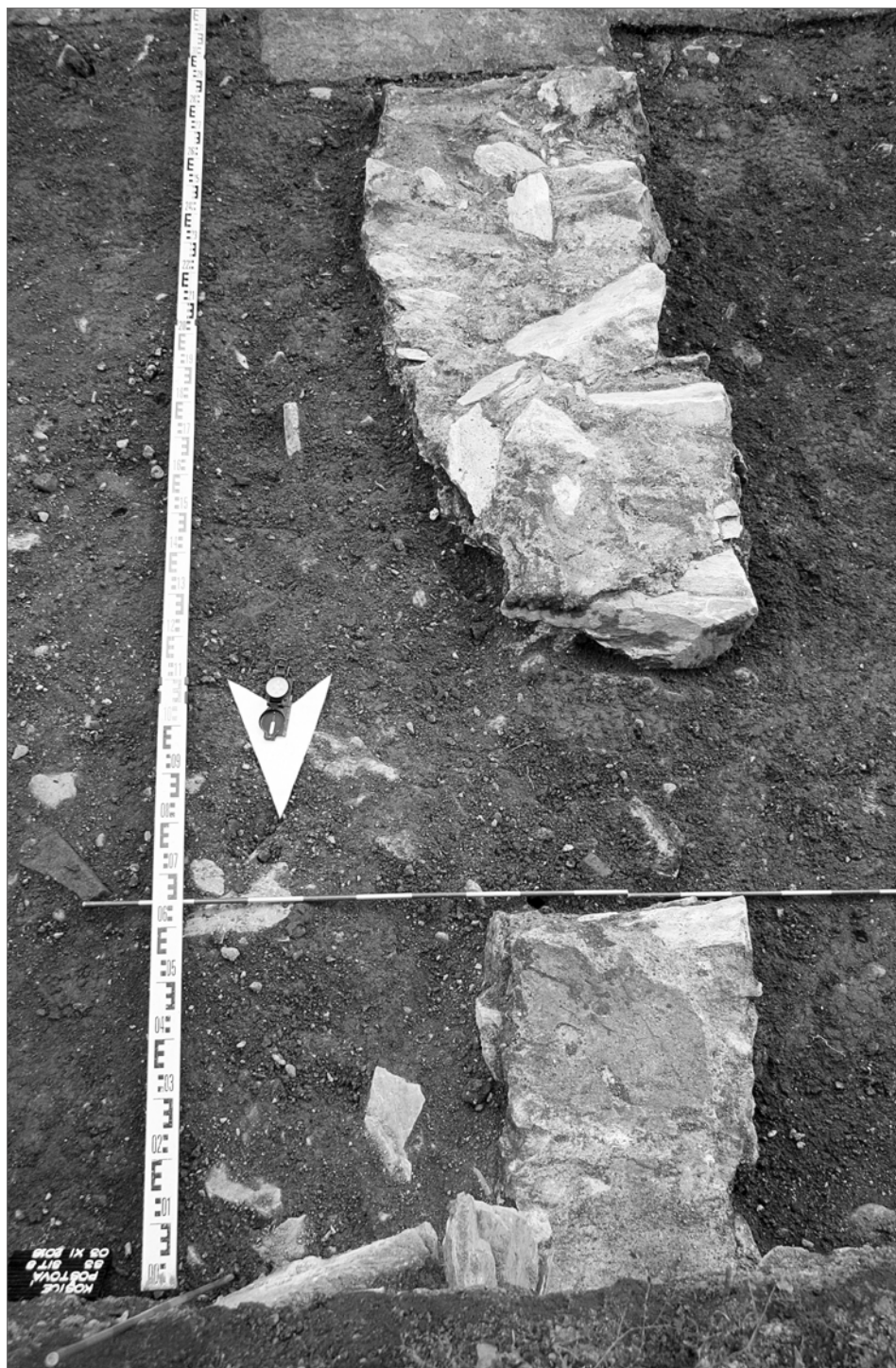
5) Kontraeskarpa

Jej priebeh bol skúmaný v troch nálezových situáciách, ktoré vo výskumných dokumentáciách niesli rozličné mená (Situácia 3 – Luštiková 2017; S3 sit. 8; S4 sit. 1 – Rusnák 2018). V dokumentácii článku nesú označenie 5a–c (obr. 13). Bolo zachytených celkovo šesť rôzne dlhých úsekov tejto hradby, ktorá bola mnohonásobne porušená líniami novodobých inžinierskych sietí. Úseky boli zachytávané bezprostredne po odstránení podkladových vrstiev vozovky. Murivo v zachytenej korune dosahovalo šírku 65–80 cm, v najhlbšie zachytenej úrovni až 90 cm. Múr pozostával zo svetlomodrého lomového kameňa spájaného svetlou maltou. Línia kamenného múru sa zhoduje s parcelačnou líniov medzi dvoma domami v severnej uličnej fronte, čo zodpovedá priebehu pôvodnej kontraeskarpy vnútornej priekopy.

Obr. 12. Časť priebehu parkánového múru od severu s mladšími pristavanými murivami 4a južne a 4d severne.

Abb. 12. Teilverlauf der Zwingermauer von Norden mit jüngerer südlich angebaute Mauer 4a und nördlich angebaute Mauer 4d.

Obr. 13. Časť priebehu kontraeskarpy od severu.

Abb. 13. Teilverlauf der Contrescarpe von Norden.

Vonkajšia hradba a objekty k nej pristavané

6) Vonkajšia hradba

Jej priebeh bol skúmaný v troch náleзовých situáciách, ktoré vo výskumných dokumentáciách niesli rozličné mená (Situácia 2 – Luštiková 2017; S3 sit. 10; S4 sit. 8 – Rusnák 2018). V dokumentácii článku nesú označenie 6a–c (obr. 8). Hradba bola zachytená v troch úsekoch. V južnej časti plochy bol odkrytý úsek široký až 145 cm (6a; obr. 14) a o niečo severnejšie ďalší krátky úsek (6b) s nadväznosťou na situáciu 7. Úsek 6c sa nachádzal severnejšie a bol výrazne narušený priebehom novodobých inžinierskych sietí. Hradba pozostávala zo žltkasto hnedého lomového kameňa spájaného svetlou maltou. Lína múru sa zhoduje s parcelačnou líniou medzi dvoma domami v severnej uličnej fronte, čo zodpovedá priebehu pôvodnej vonkajšej hradby, neskôr začlenené do bastiónovej prestavby ako jej kurtina.

7) Objekty pristavané k vonkajšej hradbe

Náleзовá situácia skúmaná vo výkope prekládky plynovodu a bezprostredne nadväzujúca na situáciu 6b (Situácia 2 – Luštiková 2017). V dokumentácii článku nesie označenie 7 (obr. 8). Na dne výkopu došlo k odhaleniu rozsiahlej murovanej konštrukcie, ktorá sa zo západnej strany kolmo napájala na líniu pôvodného múru a pokračovala smerom na západ v dĺžke takmer siedmich metrov, následne sa z výkopu vytrácala (obr. 15). Charakter výkopu neumožnil preskúmať murivo v celom rozsahu, k presným údajom o šírke či dĺžke sa tak nedá vyjadriť. Istotu nemáme ani v otázke prepojenia na vnútornú hradbu, keďže práve v tých miestach prebiehalo živé plynové potrubie a ďalšie siete, murivá však pôsobili stavebne previazané. Ako materiál bol použitý lomový kameň žltohnedej farby, spájaný sivohnedou maltou. Vychádzajúc z plánu z roku 1749 (obr. 3) by táto murovaná konštrukcia mohla súvisieť s telesom Tupého bastiónu, ako súčasť napojenia jeho vnútornej steny na kurtinu.

Obr. 14. Časť priebehu vonkajšieho múru od severu.

Abb. 14. Teilverlauf der Außenmauer von Norden.

Obr. 15. Situácia 7 – murivá kolmo napojené na vonkajšiu hradbu (v pozadí), zachytené na dne výkopu.

Abb. 15. Situation 7 – quer am Außenwall (im Hintergrund) angeschlossenes Mauerwerk, am Boden der Aushebung entdeckt.

Bastión a objekty v areáli bastiónu

8) Bastión

Priebeh jeho čelného múru bol skúmaný v troch nálezových situáciách, ktoré vo výskumných dokumentáciách niesli rozličné mená (Situácia 1 – Luštiková 2017; S3 sit. 13; S4 sit. 13 – Rusnák 2018). V dokumentácii článku nesú označenie 8a–c (obr. 8). Úsek 8a bol zachytený na značnej časti plochy vozovky. Múr bol až 290 cm hrubý. Prebiehal v smere sever–juh a pozostával z plnej kamennej konštrukcie s tehlovou, omietnutou čelnou stenou. Stavebným materiálom bol hnedý lomový kameň, s použitím veľkého množstva malty. Tehly odobraté z čela bastiónu majú rozmery: $26 \times 16,5 \times 5,5$ cm; $26 \times 16 \times 5$ cm. Priebeh úseku 8a bol prerušený líniou teplovodu a čiastočne narušený kanalizáciou (obr. 16). Priebeh muriva Tupého bastiónu bol zachytený ešte na krátkom úseku 8b. Potvrdil šírku 290 cm, kamennú konštrukciu s tehlovou, omietnutou čelnou stenou, smerom nadol sa rozširujúcou. Situácia 8c bola dokumentáciou v miestach, kde sa očakávalo pokračovanie murív čela Tupého bastiónu. V hĺbkach odkrytých pre potreby stavby však bolo dno i oba profily negatívne, k žiadnemu nálezu starších murív nedošlo.

Obr. 16. Časti čelnej steny Tupého bastiónu od severu s tehlovým lícom na západnej strane.

Abb. 16. Teile der Vorderwand der stumpfen Bastion von Norden mit Backsteinflucht an der Westseite.

9) Objekty v areáli bastiónu

Pravdepodobne pozostatky jedného rozsiahleho objektu skúmaného v troch nálezových situáciách, ktoré vo výskumných dokumentáciách niesli rozličné mená (Situácia 5 – Luštiková 2017a; S3 sit. 11–12; S4 sit. 2 – Rusnák 2018). V dokumentácii článku nesie označenie 9a–c (obr. 8). Išlo o rozsiahle fragmenty dvoch paralelných línií kamenného muriva prebiehajúcich severojužným

smerom skrz veľkú časť vozovky Poštovej ulice (obr. 17), mnohonásobne prerušených líniou teplovodu, kanalizácie a kanalizačnou šachtou (9a). Múry boli až 80 cm hrubé a vzdialené od seba cca 100 cm. Stavebným materiálom bol hnedý lomový kameň, spájaný sivou maltou. Charakter nálezovej situácie, pokiaľ sa to dalo zistiť, jednoznačne nepotvrďoval, že by mohli byť múry pôvodne zaklenuté ako bočné steny telesa kanalizácie, aj keď ani vylúčiť sa to nedá. V úseku 9b murivá prestali byť rovnobežné a nadobudli rozširujúci sa smer. Keďže nálezy na stavbe boli ošetrované iba v rozsahu stavebného výkopu, interpretácia situácie zostáva otvorená. Nedá sa vylúčiť súvis s telesom Tupého bastiónu, v ktorého areáli sa nachádza, no mohlo by ísť i o časť mladšej kanalizácie.

Obr. 17. Časti murív situácie 9.

Abb. 17. Teile der Mauerwerkssituation 9.

Vyhodnotenie

Archeologické výskumy, ktoré v októbri 2016 až máji 2017 v Košiciach na Poštovej ulici vykonali Archeologický ústav SAV a Fakulta umení Technickej univerzity v Košiciach, boli zamerané predovšetkým na operatívne zachytávanie a dokumentovanie archeologických situácií v rozsahu stavebných a výkopových prác. Bežnou kategóriou objektov, často zachytávaných na stavbe, boli rôzne fragmenty línií inžinierskych sietí z obdobia celkovej urbanistickej transformácie územia okolo dnešnej Poštovej ulice, teda z obdobia druhej polovice 19. stor. až začiatku 20. stor. Najčastejšie išlo o časti línií uličnej kanalizácie, zväčša stavanej z kombinácie kamenného a tehlového muriva a o murované tehlové krytky pre bližšie nezistený druh siete. Tehly pre murivá krytie niesli značku JP (Jakab Péter) a ET (Egyesült téglagyár), teda pochádzali z poslednej štvrtiny 19., až začiatku 20. stor. (Čurný 2009). K situáciám dokumentujúcim transformáciu územia na prelome 19. a 20. stor. treba priradiť i tie, ktoré zachytili dobové úrovne spevneného povrchu ulice

v podobe okruhliakovej dlažby. Tým najdôležitejším cieľom archeologických prác na Poštovej ulici bolo odhalenie a zdokumentovanie stavu zachovania objektov fortifikácií, ktoré sa na časti úseku ulice dali očakávať.

Objekty, ktoré možno interpretovať ako fragmenty fortifikácií, boli zachytené v 22 skúmaných situáciách (1a–c; 2a–d; 3a–d; 5a–c; 6a–c; 7; 8a–c). V deviatich ďalších súvislosť s fortifikáciou nemožno vylúčiť (4a–e; 9a–c). Podarilo sa zachytiť priebeh všetkých línii hradieb, ktoré sa v tejto časti mesta predpokladali a čiastočne sa potvrdila i prítomnosť ďalších fortifikačných objektov. Najstaršia vnútorná hradba bola s istotou zachytená iba v jednom, relatívne krátkom úseku 220 cm (1a, b). Pôvodnú hrúbku muriva nie je možné spoľahlivo určiť, pretože jeho východná strana bola narušená mladšími zásahmi, no s istotou to nebolo menej ako 90 cm. V jednom ďalšom prípade (1c) nemožno vylúčiť súvislosť s vnútornou hradbou, aj keď situácia nemá jasnú interpretáciu. Ide o rozsiahle kamenné murivo na dne izolovaného výkopu v Hradbovej ulici bez presného ohraničenia. Keďže plán mesta z roku 1780 (obr. 4) naznačuje možné zhrubnutie, posilnenie, či iné stavebné doplnenie hradby v týchto miestach, možná súvislosť so situáciou 1c sa ponúka. Viaceré nálezy murív v priestore bývalého parkánu (2a–d) potvrdili existenciu veže, resp. bašty pristavanej k vnútornej hradbe. Jej prítomnosť v mieste súčasnej Poštovej ulice indikuje viacero plánov mesta. Na plánoch, ktoré sú menej schematické je veža zobrazovaná ako polygonálna, pristavaná k priebehu hradby. Štyri výskumom zachytené fragmenty muriva umožňujú tento stav potvrdiť (2a–d). V hĺbke stavebného výkopu sa zachovala veľká časť južnej steny, kolmo pristavanej k vnútornej hradbe a na malom úseku i líce šikmej juhozápadnej steny polygónu. Zachovala sa i značná časť severnej steny s náznakom zošíkmenia na juhovýchod. Z čelnej steny veže sa nezachytil žiadny fragment muriva. Dobre zachované zostalo čelo južnej steny. V plnej šírke sa jej stena nezachovala, resp. sa o tom dá uvažovať iba v mieste jej napojenia na teleso vnútornej hradby. Tu bola jej šírka cca 135 cm. Keďže zo severnej steny veže sa nepodarilo spoľahlivo identifikovať ani vonkajšie, ani vnútorné líce, k presným rozmerom objektu sa nie je možné vyjadriť. Možno ale predpokladať, že jeho šírka iba mierne presahovala 945 cm.

Priebeh parkánového múru bol zachytený v štyroch úsekoch (3a–d). Zachytené šírky v rozsahu 70–80 cm zodpovedajú doteraz nameraným šírkam parkánového múru v meste. V priestore parkánu bolo počas výskumu zachytených päť fragmentov murív rôznej povahy (4a–e). Ani v jednom prípade sa nedá s istotou preukázať ich súvislosť s fortifikačnou funkciou. Úseky 4d a 4e možno datovať do obdobia mladšieho novoveku a toto datovanie možno predpokladať aj pri úsekoch 4a–c. Úseky 4a a 4b sú fragmenty zachované v stave, ktorý umožňuje bližšie vnímať ich štruktúru a priestorovú nadväznosť na existujúce objekty v parkáne, ku ktorým sú pristavané. Nemožno vylúčiť, že spolu súvisia a že pôvodne tvorili jeden objekt. Z rozsahu preskúmanej situácie nie je možné utvárať definitívne závery, no jednou z možných interpretácií by mohlo byť spojenie s objektom tzv. Novej brány, ktorá tu bola vybudovaná niekedy medzi rokmi 1807 až 1811 a krátkodobo tu stála v priebehu prvej polovice 19. storočia. Jej podoba a trojpriestorové členenie sú čiastočne známe z dobovej veduty.

Fragmenty línie kontraeskarpy vnútornej priekopy zachytili situácie 5a–c. Priebeh vonkajšej hradby sa podarilo zachytiť v situáciách 6a–c. Rovnako, ako v prípade parkánového múru, odkryté murivá svojím charakterom a nameranými šírkami nevybočujú z rámca doteraz skúmaných úsekov toho ktorého typu hradby v meste. Zaujímavá je situácia 7, pravdepodobne kolmo nadväzujúca na priebeh vonkajšieho múru. Charakter výkopu neumožnil preskúmať murivo v celom rozsahu a k údajom o jeho šírke, dĺžke, či forme napojenia sa nevieme vyjadriť. Napriek tomu, opierajúc sa najmä o plán mesta z roku 1749 (obr. 3), by táto murovaná konštrukcia mohla byť predbežne interpretovaná ako napojenie vnútornej steny Tupého bastiónu na kurtinu, ktorej funkciu na seba po prestavbe prevzala vonkajšia hradba. Na spomenutom pláne vnútorná stena južného boku bastiónu v podstate zodpovedá línii predĺženia Poštovej ulice, čo by zodpovedalo nálezu v telese súčasnej vozovky. Priebeh čelnej steny bastiónu fyzicky zachytili situácie 8a a 8b, čo dokopy predstavuje úsek cca 870 cm. Múr bol hrubý 290 cm a pozostával z plnej kamennej konštrukcie s tehlovou, omietnutou čelnou stenou. Tento charakter si Tupý bastión dodnes udržal

vo svojom čiastočne zachovanom priebehu, viditeľnom v dvoroch domov v severnej fronte Poštovej ulice, resp. dvore domu na Moyzesovej 24 (obr. 18).

Zvláštnu pozornosť si do budúcnosti zaslúži i situácia 9 a–c. Išlo o pomerne rozsiahle úseky viac-menej paralelných masívnych murív. Keďže nálezy na stavbe boli ošetrované iba v rozsahu stavebného výkopu, interpretácia situácie zostáva otvorená. Nedá sa ale vylúčiť, že boli pôvodne súčasťou konštrukcie vnútornej steny telesa Tupého bastiónu.

Archeologický výskum na Poštovej ulici v Košiciach poskytol po relatívne dlhej dobe možnosť preskúmať stav zachovania kamenných murív mestských fortifikácií, keď odkryl profil priebehu všetkých línií hradieb. Keďže v princípe šlo o rekonštrukciu už existujúcich telies vozovky a inžinierskych sietí, charakter stavebno-výkopových prác negeneroval nové invazívne zásahy do terénu. Dopravná vyťaženosť rekonštruovaných úsekov zas vytvárala tlak na urýchlenú realizáciu prác. Tieto faktory bolo nutné vziať do úvahy a prispôbiť tomu i metodiku prístupu k archeologickému ošetrovaniu územia. Cieľom teda bolo zachytiť maximálny počet archeologických prameňov pri zachovaní minimálnej invazívnosti prác a zmapovať tak stav zachovania fortifikačných objektov v ulici. Takýto prístup síce oslabuje interpretačné možnosti realizátorov v situáciách, kedy by doskúmanie nálezu dokázalo výrazne napomôcť, zároveň však ponecháva lokalitu prakticky nedotknutú pre budúci výskum, a to aj pri získaní značnej sumy nových informácií.

Obr. 18. Čelná stena Tupého bastiónu zachovaná vo dvore Moyzesovej 24.

Abb. 18. Im Hof der Moyzesova-Str. Nr. 24 erhalten gebliebene Vorderseite der stumpfen Bastion.

Pramene a literatúra

WAHRHAFTER ENTWURF 1747: Wahrhafter Entwurf und Grundriß der Vestung Caschau Sambt der umliegenden Situation gezeichnet im Mertzen A. 1747. Vypublikované v: Orosová, M.–Žažová, H., Košická Citadela. Košice 2011, s. 152.

- PLAN DER KÖNIGLICHEN 1749: Plan der königlichen Hauptstadt und Festung Caschau in Oberungarn situierend so A 1749 ausgenommen worden. Vypublikované V: Orosová, M.–Žažová, H., Košická Citadela. Košice 2011, s. 24, 25.
- PLAN DER KEISERS 1780: Plan Des Keisers Königsfestung Caschau. Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv, Kartensammlung, Inland C V Kaschau, No. 1.
- TOPOGRAFISCHER PLAN 1807: Topografischer Plan der Königlichen Freij und Hauptstadt in Oberungarn und ehemalige Grenzfestung Kaschau Samt Ihren Forstädten. Vo fondoch Kw, Sign. G/H 300 A Vojenského Historického múzea v Budapešti.
- PLAN DER UMGEBUNG 1856: Plan der Umgebung von Kaschau. Fond Východoslovenského múzea Košice, K – 9302, R – 22 464.
- SZABAD KIRÁLY KASSA 1869: Szabad király Kassa városán térképe. Fond Východoslovenského múzea Košice, č. R-3993, z roku 1869, Szabad királyi Kassa városának térképe, predloha vyhotovená Pavlom Horváthom v roku 1869, vytačená Maďarskou kráľovskou katastrálnou kameňotlačiarňou v Budíne v roku 1870.
- KASSA? ÁTNÉZETI TÉRKÉPE 1912: Kassa? átnézeti térképe 1912. Fond Východoslovenského múzea Košice, č. R-03694, z roku 1912, Kassa Törv. hat. jog. fel. szab. kir. Város belsőségének és környékének átnézeti térképe, 1912.
- BARTA, P., 2009: Správa 091208_1 o dendrochronologickom datovaní vzoriek z lokality Košice – Dolná brána. Chronometry Consulting. Bratislava 2009. Vzorka KEII s datovaním vytáťia po r. 1276.
- ČURNÝ, M., 2009: Náčrt dejín tehliarstva na Slovensku so zreteľom na mesto Košice. (online) Viacassa.eu. Dostupné z: <http://www.viacassa.eu/nacrt-dejin-tehliarstva-na-slovensku-so-zreteľom-na-mesto-kosice/>.
- DUCHOŇ, J., 1989: Prehľad vývojom opevnenia mesta Košic. Rkp. uložen v Krajskom pamiatkovom úrade v Košiciach.
- 1996: Moyzesova ulica – Tupý bastión. Potulky starými Košicami, Košický večer, 1996, č. 204, 18. 10., 5–7.
- 2003: Dolná brána v Košiciach. Výsledky archeologického a architektonického výskumu v rokoch 1996–1999. Rkp. uložen v Krajskom pamiatkovom úrade v Košiciach.
- 2004: Fortifikácia Košic arpadovského a anjuovského obdobia, *Historica Carpatica* 35, 7–30.
- 2006: Luxemburská fortifikácia Košic, *Historica Carpatica* 36, 7–28.
- 2007: Fortifikácia Košic v časoch Jána Jiskru, *Historica Carpatica* 37, 7–14.
- 2008: Dve korvínovské stavebné etapy košického opevnenia, *Historica Carpatica* 38, 97–110.
- DULLA, M.–MORAVČÍKOVÁ, H., 2002: Architektúra Slovenska v 20. storočí. Súpis architektonických diel 1920–1930, 356, heslo 322. Bratislava.
- ĐURIŠOVÁ, M., 2004: Opevnenie Košic – Befestigung der Stadt Košice, *AH* 29, 249–260.
- 2009: Výskum dolnej brány v Košiciach – objekty fortifikácie, *Východoslovenský pravek* 9, 57–108.
- 2013: Výskum dolnej brány v Košiciach – objekty kanalizácie, *Východoslovenský pravek* 10, 43–86.
- GAŠAJ, D., 1999: Predstihový záchranný výskum na Mlynskej ulici v Košiciach, *AVANS* v roku 1997, 47, 48.
- 2000: Záchranný výskum na Podtatranského a Hrnčiarkej ulici v Košiciach, *AVANS* v roku 1998, 68, 69.
- GAŠAJ, D.–DUCHOŇ, J., 2001: Katova bašta v Košiciach. Výsledky archeologického a historického výskumu, *Historica Carpatica* 31–32, 21–48.
- GAŠAJ, D.–ĐURIŠOVÁ, M., 2008: Výsledky archeologického výskumu mestského opevnenia v Košiciach, *Historica Carpatica* 38, 41–58.
- GAŠAJ, D.–TAJKOV, P., 2009: Výskum v objekte a areáli Mlynského bastiónu v Košiciach, *AVANS* v roku 2007, 70–73.
- KEJLOVÁ, V., 1980: Veduty Košic v minulosti, *Historica Carpatica* 11, 296–339.
- KRCHO, J., 1992: “Standing watch in Kassa” City walls and watchtowers and their phases of construction, *Periodica polytechnica*, ser. architecture 36, nos. 1–4, 189–213.
- LUŠTIKOVÁ, L., 2017: Rekonštrukcia plynovodov UO01680 – Košice – stred ľavá strana, NTL plynovod ul. Poštová. Výskumná dokumentácia. Košice.
- 2017a: Rekonštrukcia plynovodov UO01680 – Košice – stred ľavá strana, na uliciach Másiarska, Baštová, Poštová, Bočná, Alžbetina, Vrátna, Tajovského, Timonova, Murgašova, Grešáková, Mojmírova,

- Pribinova, Rooseveltova, Krmanova, Čajkovského a Drevný trh v Košiciach. Výskumná dokumentácia. Košice.
- v tlači: MPR Košice, archeologické výskumy počas rekonštrukcie plynovodov, AVANS v roku 2017.
- MAGDOŠKO, D., 2012: Nehodnovnosť tradície o opevnení Košíc v roku 1290. In: *Studia Historica Tyrnaviensia* XIV–XV, 290–308. Trnava – Kraków.
- NĚMEC, Z., 1991: Náčrt územného a stavebného vývoja Košíc v 19. storočí, *Historica Carpatica* 22, 47–75.
- OROSOVÁ, M.–ŽAŽOVÁ, H., 2011: Košická citadela. Košice.
- RUSNÁK, R., 2005: Príspevok k poznaniu stredovekého opevnenia Košíc, *Východoslovenský pravek*, 131–142.
- 2009: Košice v stredoveku. Na podklade archeologických výskumov. Dizertačná práca, ulož. v AÚ SAV Nitra.
- 2018: Košice, rekonštrukcie pozemných komunikácií, SO 112-00 Poštová. Výskumná dokumentácia. Fakulta umení Technickej univerzity v Košiciach.

Zusammenfassung

Festungslinien und -objekte in der Poststraße in Košice

Die von Oktober 2016 bis Mai 2017 vom Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften und der Fakultät für Kunst der Technischen Universität in Košice in der Poststraße durchgeführten archäologischen Grabungen waren vornehmlich auf die operative Erfassung und Dokumentierung der archäologischen Situationen im Umfang der Bau- und Aushebungsarbeiten ausgerichtet. Das wichtigste Ziel bestand darin, den Erhaltungszustand der Festungsobjekte zu erfassen, die in einem Teilabschnitt der Straße erwartet werden konnten.

In 22 untersuchten Situationen (1a–c; 2a–d; 3a–d; 5a–c; 6a–c; 7; 8a–c) wurden Objekte entdeckt, die man als Festungsfragmente interpretieren kann. In neun weiteren kann ein Zusammenhang mit der Festungsanlage nicht ausgeschlossen werden (4a–e; 9a–c). Es gelang, den Verlauf aller Walllinien zu erfassen, die in diesem Teil der Stadt angenommen wurden, wobei auch das Vorhandensein weiterer Festungsobjekte bestätigt wurde. Der älteste innere Wall wurde nur in einem relativ kurzen Abschnitt von 220 cm mit Sicherheit entdeckt (1a, b). Die ursprüngliche Stärke des Mauerwerks konnte nicht zuverlässig bestimmt werden, weil seine Ostseite durch jüngere Eingriffe gestört war, doch war es mit Sicherheit nicht weniger als 90 cm stark. In einem weiteren Fall (1c) konnte ein Zusammenhang mit dem inneren Wall nicht ausgeschlossen werden, obgleich die Situation keine klare Interpretation hat. Es handelt sich um ein ausgedehntes Steinmauerwerk am Fuß einer isolierten Aushebung in der Hradbova-Straße ohne genaue Abgrenzung. Mehrfache Mauerwerksfunde im Bereich des ehemaligen Zwingers (2a–d) bestätigten die Existenz eines Turms, bzw. einer an die innere Stadtmauer angebauten Bastion. Auf weniger schematischen Stadtplänen wird der Turm als polygonal und als an den Wallverlauf angebaut dargestellt. Vier bei der Grabung entdeckte Mauerwerksfragmente können diesen Zustand bestätigen (2a–d).

Der Verlauf der Zwingermauer wurde in vier Abschnitten erfasst (3a–d). Die erfasste Mauerstärke von 70–80 cm entspricht den bis heute gemessenen Breiten der Zwingermauer in der Stadt. Im Bereich des Zwingers wurden bei der Grabung fünf Mauerfragmente unterschiedlichen Charakters entdeckt (4a–e). Bei keinem dieser Fälle konnte ihr Zusammenhang mit einer Festungsfunktion mit Sicherheit nachgewiesen werden. Die Abschnitte lassen sich in die jüngere Neuzeit datieren. Bei den Abschnitten 4a und 4b kann nicht ausgeschlossen werden, dass sie zusammenhängen und ursprünglich ein Objekt bildeten, wobei eine der möglichen Interpretationen eine Verbindung mit dem Objekt des sog. Neuen Tors sein könnte, das dort in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts über einen kurzen Zeitraum gestanden hat.

Fragmente der Contrescarpelinie des Innengrabens wurde in den Situationen 5a–c erfasst. Der Verlauf der Außenmauer konnte in den Situationen 6a–c erfasst werden. Ebenso wie im

Falle der Zwingermauer weicht das freigelegte Mauerwerk seinem Charakter und den gemessenen Breiten nach nicht vom Rahmen der bis dahin untersuchten Abschnitte dieses Walltyps in der Stadt ab. Interessant ist Situation 7, die quer an den Verlauf der Außenmauer anschließt. Der Charakter der Aushebung erlaubte es nicht, das Mauerwerk in seinem ganzen Umfang zu untersuchen. Diese gemauerte Konstruktion könnte vorläufig als Anschluss der Innenwand einer stumpfen Bastion an eine Kurtine interpretiert werden. Der Verlauf der Vorderwand der Bastion wurde durch die Situationen 8a und 8b, die zusammen einen Abschnitt von etwa 870 cm darstellen, physisch erfasst. Die Mauer war 290 cm stark und bestand aus einer massiven Steinkonstruktion mit einer verputzten Backsteinvorderwand.

Besondere Aufmerksamkeit für die Zukunft verdienen die Situationen 9 a–c. Bei ihnen handelt es sich um relativ ausgedehnte Abschnitte von mehr oder weniger parallelen massiven Mauern. Die Interpretation der Situationen bleibt offen. Jedoch kann nicht ausgeschlossen werden, dass sie ursprünglich Konstruktionsbestandteil der inneren Wand der Baumasse der stumpfen Bastion waren.

Mgr. Lucia **Luščíková**, PhD., Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i., Hrnčiarska 13, 040 01 Košice, Slovenská republika, lustikova@saske.sk

Mgr. Rastislav **Rusnák**, PhD., Katedra teórie a dejín umenia, Fakulta umení Technickej univerzity v Košiciach, Watsonova 4, 042 00 Košice, Slovenská republika, rastislav.rusnak@hotmail.sk

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.